

Gojenje gozdov kot varstvo narave?

(prispevek k problematiki gozdarstva in varstva narave)

Georg SPERBER*

Objavljamo predavanje, ki ga je imel avtor v začetku tega leta v Ljubljani.

Avtor je ena najuglednejših gozdarskih in naravovarstvenih osebnosti v Zvezni republiki Nemčiji. Njegova misel o nujnosti naravovarstvene usmerjenosti gozdarstva nam ne bi smela biti nova ali celo tuja. A vendarle nam je prispevek nadvse dobrodošel. V času, ko poleg že starih težav naše gozdove pestijo številne nove, ko se nimamo veliko časa odločati, kako šezpopolniti naše delo, da bo naš gozd kos tem težavam in sposoben izpolnjevati vse naloge, ki mu jih družba nalaga vse več in vedno bolj obvezujoče, nam izkušnje in sugestije uglednega avtorja vsekakor zelo koristno bogatijo naše vedenje o tem, kako ravnati z gozdom.

Prispevek je prevedel dr. Marjan Zupančič.

Kaj danes družba pričakuje od gozda?

Družba danes postavlja gozdu nena-
vadno visoke zahteve, posebno tistemu v
javni lasti. Sodobni bavarski gozdni zakon
zahteva, da mora biti gospodarjenje z
državnimi in komunalnimi gozdovi vzorno.
Gozdovi morajo biti primerni svojemu ras-
tišču, zdravi, zelo donosni in stabilni; če
niso taki, pa morajo taki postati. Pri vseh
ukrepih je treba upoštevati zahteve varstva
narave in nege krajine.

Bavarski zakon o varstvu narave predpi-
suje, da morajo biti življenjske združbe in
življenjski prostor živečih rastlin in živali
zaščiteni in da je treba uničeno naravo
čimbolj obnoviti. Po potrebi naj bi spet
naselili nekdanje rastline in živali. Po tem
zakonu morajo država, občine, okraji in
druge pravne osebe javnega prava gospo-
dariti z zemljišči v skladu s cilji in načeli
varstva narave. Pri tem morajo ekološko
posebno visokovredna zemljišča in njihovo
lastništvo služiti predvsem varovanju nara-
ve.

Avtor v rezervatu gozdnega obrata v Ebrachu.
Sliko priložilo uredništvo. Foto: Ferdo Hernah

* Dr. G. S., Wostvieler Weg 9, 8612 Ebrach/
Neudorf, D

Po zveznem zakonu o varovanju narave je urejeno gozdarstvo, pa tudi kmetijstvo, osrednjega pomena pri ohranjanju kulturne in rekreacijske krajine; tako kot pravi zakonodajalec: služita ciljem tega zakona. Zaradi privilegiranosti uživalcev narave pa je neizogiben spopad med gozdni posestniki, gozdnimi upravami in varstvom narave. Pojem »urejeno gozdarstvo« varstveniki narave na eni strani ter gozdni posestniki in gozdarji na drugi strani zelo različno razlagajo.

Stanje naših gozdov: skrajno nezadovoljivo

V naših gozdovih zdaj prevladujejo iglaste drevesne vrste, golosek kot najbolj razširjeni način obnavljanja gozdov in t.i. enodobni sestoj in dobni razredi, ki pomenijo nasprotje prebiralnemu gozdu.

Že pred petindvajsetimi leti je znani profesor gojenja gozdov J.N. Köstler postavil nemškemu gozdu pretresljivo diagnozo: samo tretjino gozdov lahko označimo kot zdrave gozdove. To so predvsem mešani gorski gozdovi buke, jelke, smreke ter bukovo-hrastovi gozdovi v srednjem in zahodnem delu Zvezne republike. Tretjina gozdov je po Köstlerjevem mnenju labilna, to so smrekovi nasadi na neprimernih rastiščih, preostala tretjina pa je bolna. To so borovi nasadi na revnih tleh, ki so jih nekdanji uničili z večstoletnim stelarjenjem in podobnimi uničevalnimi rabami tal (Oberpfalz, Mittelfranken, severozahodna Nemčija itn.).

Medtem so se razmere še poslabšale. Profesor Müller iz Göttingena govori (1986) o pospešenem razpadanju nemških gozdov, pri katerih je najbolj skrb vzbujajoče to, da vedno bolj propada najbolj razširjena vrsta listavcev, tj. bukev. Boji se, da se je ekološki razpad gozdov začel že mnogo pred sedanjim časom in da so ga sedanje uničujoče poškodbe zaradi onesnaženega zraka samo zasenčile.

»Še nikoli ni bilo o ekologiji toliko govora, kot danes in še nikoli nismo tako malo vedeli o tem, kaj manjka našim nenaravnim gozdom. To je namreč postopna gozdno-gojitvena preobrazba k večji notranji stabilnosti, torej naloga, ki se po svoji razsežnosti lahko primerja z nalogami gozdarskih pionirjev pred 150 do 200 leti« (MÜLLER

1986). Tudi Seitschek, referent za gojenje gozdov pri bavarskem gozdarskem ministrstvu, ima vzgojo stabilnih gozdov za osrednjo nalogo pri gojenju, kajti katastrofe, kot so vetrolomi, snegolomi, napadi škodljivih žuželk jasno razkrivajo slabosti naših gozdov. Že več desetletij količina pospravljenega poškodovanega lesa po takih katastrofah predstavlja četrtno vsega poseka na Bavarskem, v deželi Rheinland-Pfalz pa 30–40%. Katastrofe pa so bile posebno pogoste v zadnjem desetletju. Izmed drevesnih vrst je prizadeta posebno smreka, pa tudi bor. Listavci so se izkazali za mnogo bolj stabilne. Dežela Unterfranken, kjer je veliko listavcev, je mnogo manj prizadeta. Sedanje poškodbe zaradi onesnaženega zraka zaenkrat niso zahtevale kakšnih večjih posekov poškodovanega lesa (SEITSCHEK 1988). Pa vendar se tako rado zgodi, da »onesnaženemu« zraku oz. emisijam pripisujemo krivdo za vse, tako med drugim za slabo naravno pomlajevanje buke, za vetrolome in snegolome. V našem hitro potekajočem času pozabljamo, da je bilo že nekdanje veliko škode in neuspehov v nemških gospodarjenih gozdovih (MÜLLER 1986).

Seveda so sedanje škode zaradi onesnaženega zraka smrtna nevarnost za gozdove. So posledica naše civilizacije, ki je tako močno odvisna od tehnike. Toda samo družba in tehnični napredek lahko rešita gozdove pred to škodo. A ekološka nestabilnost naših nenaravnih gozdov je posledica dvestoletnega nenaravnega gospodarjenja po metodi dobni (starostni) razredov gozda. Gozdarstvo mora to spremeniti.

O VREDNOSTI STARIH GOZDOV ZA VARSTVO NARAVE

Raznolikost živega sveta v starih gozdovih

V zreli dobi gozda in na začetku t.i. faze razpadanja število rastlinskih in živalskih vrst doseže svoj vrhunec. To velja seveda za naravne gozdne življenjske združbe. Toda, če jih primerjamo s pragozdovi, posekamo naravne gozdove že v prvi polovici njihove naravne življenjske dobe. Z gledišča varovanja biotipov in vrst bi si torej morali prizadevati, da bi čim več gozdov

doseglo čim višjo starost in da bi tudi faza staranja in pomlajevanja čim dlje trajala.

Mlade razvojne stopnje enodobnega gozda, to so mladja, gošče, drogovnjaki, so življenjski prostor le majhnemu številu vrst. Vzemimo za primer domače vrste ptic. V stopetdesetletnem sestoju bukve in gradna z začenjajočim se pomlajevanjem v skupinah so v Steigerwaldu na desetih hektarjih našli sedemnajst različnih gnezdečih vrst ptic. Poleg so na nekdanji gološeci površini, porasli s petnajst let starim pionirskim gozdom trepetlike, breze in vrb, našli le devet takih ptičjih vrst na desetih hektarjih. V naravnem gozdnem rezervatu na istem rastišču, kjer so rasla do 250 let stara bukova drevesa in kjer ni manjkalo umirajočih in mrtvih dreves so našli na desetih hektarjih 24 ptičjih vrst.

Če se število vrst s starostjo gozda povečuje, se gostota naseljenosti po številu gnezdečih parov s starostjo gozda le malo spremeni. V omenjenem primeru imamo v starem sestoju šest gnezdečih parov na hektar, na nekdanji goli površini s pionirskim sestojem 5,3 in v naravnem rezervatu 6,3 para na hektar.

Opazovanje ptic je razmeroma preprosto. Ptice so zelo primerne kot kazalec števila vrst v določenem življenjskem prostoru. Mladi gozdovi so prostor za ptice, ki gnezdiijo na tleh, kot je npr. drevesna cipa, ali so prebivalci grmišč, npr. črnoglavka, vrtna penica, siva pevka. Navadno imamo pri tem opraviti z vrstami, ki jih najdemo tako rekoč povsod in ki niso ogrožene. Najmanj ugodna razvojna stopnja gozda za ptice, tako po številu vrst kot po gostoti naseljenosti sploh, so drogovnjaki.

Prebivalci drevesnih krošenj, kot je kragulj, sršenar, kanja in prebivalci debel, kot so različne vrste žoln, in uporabniki drevesnih duplin, kot so duplar, koonogi čuk, sinice, muharji, potrebujejo stare gozdne sestoje. Čim večja je ptičja vrsta, tem večja drevesa praviloma potrebuje. Tako se veliki detel in uporabniki njegovih duplin, kot so velika sinica in črnoglav muhar zadovoljijo že s šestdesetletnimi gozdnimi sestoji. Za črno žolno in stanovalec duplin, ki pridejo za njo, kot so duplar, lesna sova in koonogi čuk itn. so zanimivi šele nad sto let stari sestoji.

Samo v starih gozdovih so ohranjene vrste iz »rdeče liste« ogroženih vrst

Vrste, katerih obstoj je ogrožen ali ki celo izumirajo, uvrščamo na t.i. »rdeče liste«. Od 219 gnezdečih ptičjih vrst, kolikor jih v Zvezni republiki Nemčiji redno najdemo, jih 86 spada med »ogrožene« in »izumirajoče«. 24 vrst na tej rdeči listi potrebuje gozd za svoj obstoj. V narodnem parku Bavarski gozd je lepo ponazorjen pomen starosti gozdnega sestoja za ohranitev ogroženih vrst. V gozdnem mladju in goščah sploh ne najdemo ogroženih ptičjih vrst, v drogovnjakih gnezdi zelo ogrožena vrsta – skobec – a obilne možnosti gnezdenja v drogovnjakih očitno ne zmanjšujejo njegove ogroženosti. V debeljakih naletimo že na osem vrst z rdeče liste; v gospodarskih gozdovih, kjer ne sekajo, je do enajst, v pragozdov podobnih ostankih starih mešanih gorskih gozdov pa do štirinajst ogroženih vrst.

Prekomerna razmnožitev miši in parkljaste divjadi v mladih gozdovih

V pragozdovih naših zemljepisnih širin močno prevladuje stopnja zrelosti, na mlade razvojne stopnje gozda naletimo le na majhnih površinah. Še najbolj so tem pragozdovom podobni prebivalni gozdovi z visoko lesno zalogo. V naših sedanjih gospodarskih gozdovih je delež mladij, gošč in drogovnjakov nenaravno velik. Zato ni čudno, da živalske vrste starih gozdov nevarno nazadujejo, pa naj bodo to gozdne kure, divji petelin in gozdni jereb ali redke vrste žoln, kot je srednji detel, tropski detel ali pa duplar, mali skovik in koonogi čuk.

Živalske vrste mladih razvojnih stopenj gozda pa se tako lahko prekomerno razmnožijo. Velike težave povzroča občasna prenamnožitev gozdnih miši, kot so gozdna kritica, poljska in gozdna miš. Prav tako je problem mladih gozdov in problem našega stoletja sploh prenamnožitev srnjadi in jelenjadi. Iz severne Amerike poznamo primere, ko so posekali pragozdove duglazije in tuje (Thuja sp.), v mladih sekundarnih gozdovih pa se je v nekaj številčnost črnorepega jelena tudi do dvajsetkrat povečala.

Pomen starosti gozda za ohranjanje živalskih vrst je večji od pomena mešanosti drevesnih vrst. Tako je star borov nasad ali celo stara smrekova monokultura za ohran-

njanje živalskih vrst pomembnejša od mladega mešanega gozda z vsemi rastišču primernimi drevesnimi vrstami listavcev. Če stare drevesne nasade posadimo s primernimi vrstami listavcev in jih nato polagoma presvetlimo in pospravljamo, ohranjamo trenutno prednost starih drevesnih nasadov in hkrati zasnivljamo bolj stabilne in zdrave mešane gozdove, ki bodo kasneje veliko pripomogli k ohranjanju ogroženih vrst.

Pri primerljivi starosti imajo seveda sestoji domačih in rastišču primernih drevesnih vrst več živalskih in rastlinskih vrst kot sestoji rastišču neprimernih vrst ali celo eksotičnih iglavcev. Stari obvodni logi, gorski mešani gozdovi, bukovo-hrastovi gozdovi, srednji gozdovi z veliko nadstojnih dreves so pri varovanju biotopov in vrst v gozdovih najbolj pomembni.

Raznolikost življenja v mrtvem lesu

V prezrelih naravnih gozdovih – na stopnji razpadanja – je veliko bolehnih, umirajočih in mrtvih dreves. Prav pomanjkanje odmrlega lesa ustvarja razliko med starimi sonaravnimi gospodarskimi gozdovi in med pragozdom. Razpadajoči les je življenjski prostor za celo množico gliv, hroščev (polovica vseh vrst hroščev je sploh navezana na mrtev les), lesnih os, mravelj itn. In te žuželčje vrste so hrana žolnam, sinicam in brglezom.

Bohni in gnili les dajeta v duplih živečim živalim zavetje in gnezdišče. Žolne, ki so specialisti za obdelavo lesa, si tu naredijo votline za gnezdenje in prenočevanje. Posamezne ptičje vrste se pozneje vselijo vanje in so odvisne od njih. Prostorne votline črne žolne naselijo prebivalci votlin kot so duplar, lesna sova, koconogi čuk, kavka in nekdanji tudi zlatovranka, ki je medtem izumrla. Tudi majhne vrste: brglez, pogorelec (rdečerepka), črnoglavi muhar in belovrati muhar, velika sinica, plava sinica, netopirji jih uporabljajo za poletna gnezdišča. Hudournik lahko v njih celo prezimí. Sršeni in čebele gradijo v njih velika satovja.

Brezupen položaj nemškega varstva narave

L. 1986 je bilo v Zvezni republiki Nemčiji 2380 področij zavarovane narave s skupno površino 280.000 ha, to je 1,1 % skupne

površine. K temu moramo prišteti tri narodne parke s 35.000 ha ali 0,1 % skupne površine. Varovanje gozdnih ekosistemov je pri tem daleč najpomembnejši cilj teh območij! Toda samo 80.000 ha površine območij zavarovane narave in 10.000 ha površine narodnih parkov uživa polno varstvo narave, tam so prenehali kmetijsko in gozdarsko izrabljati tla, prenehali z lovom in ribolovom.

Torej le 0,3 do 0,4 % državne površine uživa polno varstvo narave (ERZ 1987).

V zadnjih letih se je število območij z zavarovano naravo opazno povečalo – leta 1961 jih je bilo samo 738 – toda povprečna zavarovana površina je vedno manjša in ta območja so tako bolj občutljiva za moteče vplive. Leta 1936 je bilo 98 takih območij s povprečno 1044 ha površine, leta 1961 jih je bilo 738 s povprečno 233 ha in leta 1986 2380 s povprečno 125 ha površine.

Ob pregledu 514 zavarovanih območij so ugotovili, da je v treh četrtinah primerov narava slabo ohranjena ali celo »uničena« (HAMANN IN PRETSCHER 1985).

Po izsledkih kartiranja so na 4 do 8 % površine Zvezne republike Nemčije biotopi, ki so posebej vredni zaščite in ki bi si z vidika varstva narave zaslužili polno zaščito.

Ob teh žalostnih razmerah varstva narave, ki jih spremlja dramatična izguba rastlinskih in živalskih vrst, je razumljivo, da si uradno in organizirano varstvo narave želi novih popolnoma zavarovanih površin – predvsem gozdnih.

Meje za polno varstvo narave

Varstvo narave si mora prizadevati, da učinkovito zavaruje do sedaj izločena zavarovana območja pred izrabo, npr. gozdnim gospodarjenjem, lovom, rekreacijo. Prav tako bi bilo več kot potrebno, da bi imeli še en narodni park, v katerem bi zavarovali najpomembnejši naravni ekosistem naših zemljepisnih širin, to je bukov gozd.

Pa vendar so možnosti za nove rezervate s polnim varstvom narave ozko omejene. Tudi če bi dosegli ideal varstvenikov narave, to je polno varstvo na 4 do 8 % površine vse države, kjer imamo varovanja vredne biotope, bi ti otočki pomenili hudo malo v morju »urejeno gospodarjenih« agrarnih

step in drevesnih nasadov, zato ne bi mogli rešiti ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Nemška dežela je pregosto naseljena. Že stoletja gozdove intenzivno izrabljamo in smo jih tako temeljito spremenili.

Zvezna republika Nemčija lahko v svojih gozdovih zadovolji le dobro polovico potreb po lesu, preostalo polovico mora uvažati. Če zmanjšamo lastno preskrbo z lesom zaradi velikopoteznega polnega varstva narave, potem bi bilo treba še več lesa uvažati, kar bi še bolj prizadelo gozdove v deželah v razvoju. Tam namreč drugače kot pri nas gozd v glavnem še vedno brezobzirno izkoriščajo. Izrabi gozda sledi krčitev in naselitev domačinov, vse to pa pomeni uničevanje gozda na velikih površinah ter naglo propadanje gozdnih tal, kot nam to ponazarja grozljiva usoda tropskih deževnih gozdov.

V našem zmernem podnebjju so posebno dobre razmere za okolju primerno in naravovarstveno usmerjeno gozdarstvo.

Z nemškimi gozdovi že dvesto let gospodarimo po načelu trajnosti, torej ne sekamo več lesa, kot ga prirašča. Že takoj na začetku sodobnega gozdarstva naletimo na zamisel o trajni izrabi gozda.

Do teh spoznanj smo prišli po več stoletjih bolečih izkušenj pri zlorabah naših gozdov. In to je najpomembnejše spoznanje, ki ga lahko na podlagi naših dolgotrajnih izkušenj pri uničevanju naravnega okolja posredujemo »razvijajočim« se narodom. Tu bi lahko začeli plačevati odškodnino, ki jo najrazvitejše države dolgujejo tistim, ki so jih izkoristile. Naša naloga je, da človeštvu pokažemo poti, po katerih naj bi gozdove v skladu z naravo trajno izrabljali, ne da bi pri tem uničevali tla, rastlinski in živalski svet. Trajno gospodarjenje z gozdovi, kot se je uveljavilo v Nemčiji, nam odpira veliko možnosti za tako naravovarstveno gospodarjenje. V primerjavi s kmetijstvom in lesnimi plantažami v primorskih deželah pri tem ni treba dodajati veliko energije. Obdelava tal, gnojenje, uporaba pesticidov so le izjema. Z umetno selekcijo pridobljeno seme in sadike so malo pomembni. Že najmanj sto let poznamo načine sonaravnega gospodarjenja, ki se lahko izognejo pogubnosti dobnih starostnih razredov in golosekov. S temi spoznanji lahko gozdove

ohranimo in jih obnovimo, tako kot ustreza hotenjem gozdnih posestnikov in splošnim koristim. Naravovarstveno gozdarstvo na vseh površinah je za ohranitev biotopov in vrst koristnejše kot nekaj otočkov ohranjenih biotopov v morju »urejenega gospodarjenja« v propadajoči krajini.

Nekaj podobnega poskušajo že v kmetijstvu. Urejeno varstvo narave ne zahteva opustitve velikih površin manj donosnih kmetijskih zemljišč, ampak si prizadeva, da bi na njih gospodarile družinske kmetije po ekoloških načelih in okolju primerno.

Sedaj od varstva narave pričakujemo, da bo v gozdu spoznalo možnosti sonaravnega gospodarjenja, jih podprlo in uzakonilo. Drugače kot v kmetijstvu gozdarstvo že dolgo pozna sonaravne načine gospodarjenja in jih je v praksi že dobro preskusilo. Z znanstvenimi raziskovanji je potrjena njihova gospodarska prednost. Prirastoslovna raziskovanja kažejo, da je donosnost v sonaravnem gozdu večja kot v enodobnem. Stabilnost sonaravnih oblik gozda je prepričljivo prestala svojo preizkušnjo v viharjih, snegolomih in v letih s katastrofalnimi napadi škodljivcev.

Že dolgo znan gozdarski načrt: Gozd kot varstvo narave

14. decembra 1928 je imel svetnik dr. Rebel, referent za gojenje gozdov, urejanje gozdov in varstvo narave pri bavarski vladi, zelo pomembno predavanje za bavarsko zvezo za varstvo narave (prvi predsednik te zveze je bil gozdarski botanik profesor von Tubeuf). Pri tem je rekel: »Ne varstvo narave v gozdu, ampak raje gozd kot varstvo narave. Pri tem predpostavljam, da gozd ne sme biti umetna tvorba, ampak mora biti ne glede na svojo gospodarsko namembnost nekaj naravnega, imeti mora nekaj prvobitnega, v njem morata vladati raznolikost in spreminjanje...«.

»Zgradba gozda naj bo mešana, raznodobna, raznolika, od tal do vrhov krošenj primerno gosto izpolnjena, pri tem naj bosta izraba in obnavljanje gozda stalna, malopovršinska, v pasovih ali šopih, čim bolj pod zastorom starih dreves in z naravno nasemenitvijo.«

»Naš gozd ne prenese uniformiranosti: raznolik, bogat z vrstami in oblikami naj

ostane ali postane. Nekaj divjini podobnega mora biti tudi v gospodarskem gozdu, sicer se njegova narava zaduši v izumetničenosti.«

Gospodarjenje z gozdovi nam je dolžno zagotoviti lepoto in varstvo narave ter krajine. Kar naj bi bilo gospodarsko, mora biti predvsem sonaravno.

»Goloseki in pogozdovanja na velikih površinah so v iglastem gozdu velika napaka, v listnatem pa gozdnogojitveni smrtni greh...«

»Če je gojenje gozdov gojenje na visoki ravni, je to že varstvo narave.«

In če je tako, potem velja tudi: »Gozd ne potrebuje opleševalnega društva in načelnika varstva narave...«

Toda Rebel je bil naklonjen tudi varstvu narave v ožjem smislu, to je polnemu varstvu narave v rezervatih: »Odkar imam čast, da sem referent za varstvo narave, je uprava državnih gozdov dala že nekaj pobud in je tudi sama veliko gozdnih področij razglasila za rezervate. Ti so veliki in majhni, z različnimi stopnjami zaščite – od omejitve izrabe pa do popolne prepustitve naravnemu razvoju.« Pri tem Rebel razlikuje:

a) velika pogojna območja zavarovane narave, kot so Borchtesgaden, Karwendel,

b) velike ljudske naravne parke srednje velikosti z velikim obiskom in

c) majhne posebne rezervate, ki so namenjeni predvsem za znanost in umetnost in kjer je obisk omejen. Manjka nam še velik narodni park, kot ga ima Švica, kjer ni slišati udarcev sekire, zamahov kose, strelov iz lovske puške in kjer ni pašne živine.

Tako je Rebel že naštel današnje kategorije zavarovanosti in namembnosti. Državni zakon o varovanju narave iz l. 1935 je pripomogel k temu, da so bili doseženi nekateri cilji, predvsem ustanovitev velikih območij zavarovane narave in razglasitev naravnih spomenikov. Šele v novjšem času so bili urejeni Reblovi »ljudski parki«, zavarovani njegovi »majhni posebni rezervati« v obliki naravnih gozdnih rezervatov in nazadnje je bil kljub znatnemu odporu bavorske uprave državnih gozdov l. 1970 ustanovljen narodni park Bavarski gozd.

Gozdarji Rebla še danes visoko cenijo kot gozdnogojitvenega klasika, vendar se

njegovo naravovarstveno gojenje gozdov v praksi ni dovolj uveljavilo. V najboljšem primeru se je uresničilo na nekaj odstotkih gozdne površine, sicer pa smo morali medtem doživeti huda nazadovanja – tja do golosečnega gospodarstva in nekulture iglastih nasadov, kar je že Rebel imel za davno preživelo. Stanje gozda se je medtem, ne glede na umiranje gozda zaradi onesnaženega zraka, gotovo poslabšalo: naravne oblike gozda, kot so mešani gorski gozdovi bukve, jelke in smreke ter gozdovi bukve in hrasta, so na velikih površinah degradirane v nasade iglavcev. Srednji gozdovi z njihovim bogastvom redkih drevesnih vrst so se z državnimi subvencijami spremenili v iglaste umetne nasade. Zadnje ostanke obvodnih logov so izkrčili za koruzne njive ali pa jih prekrili z naselji in cestami. Golosek je še vedno prevladujoč način pomlajevanja nemških gozdov.

Gozdarsko naravovarstveno misel svetnika Rebla je natančneje določil gozdar in kasnejši profesor von Vietinghoff-Riesch v svojem delu Gozdarsko oblikovanje krajine, ki je izšlo l. 1940.

V njem razkriva pomen takrat še zelo razširjenih močvirij in barij za vodno gospodarstvo, rastline in živali, pomen resišč z brinjem ter pustih površin. Pri njihovem kultiviranju priporoča zmernost. Sviri pred možnostjo, da bi nemška gozdnata krajina v vnašanju eksotičnih vrst in naseljevanjem tujih živalskih vrst nazadovala »v ponesrečeno mešanico arboretuma in živalskega vrta«. Visoko ceni vrednost starih dreves, ki so jih nekdaj pogostejše zaščitili kot »naravne spomenike«. (Pojem: »naravni spomenik« je l. 1819 prvi uporabil Aleksander von Humboldt. Gozdar Gottlieb König je l. 1849 zahteval: »Redka, posebno velika in mogočna drevesa in sestoje moramo ohranjati, kolikor se da... Če enkrat do konca uničimo mogočne ostanke pradedov, ne bo ostalo ničesar, kar bi v prihodnosti lahko opozarjalo na zvesto upoštevanje večnih naravnih zakonov).

Toda von Vietinghoff-Riesch je pozornost namenil predvsem naravovarstvenemu ravnanju z gospodarskim gozdom: »V zamisli o trajnem gozdu je utemeljena zahteva po sonaravnem gospodarjenju z gozdom in po sonaravnih oblikah gozda. Tako ravnanje z

gozdorn se v mnogih primerih ujema z načeli nege krajine.« »Bolj kakor druge oblike gozda kaže prebiralni gozd tudi bogastvo in uravnoteženost živalskih življenjskih združb...«

Von Vietinghoff-Riesch se je zavedal, kako zelo daleč je bilo takratno gozdarstvo od idealov nege krajine in varstva narave: »Tudi sedaj na približno 90 % površine rajha gospodarijo z goloseki.« »Medtem ko si s težavo in z velikimi žrtvami prizadevamo, da bi obnovili nekdanji mešani gozd ali morda celo nekdanji tip gozda, če se je le pokazalo, da ga lahko priznamo tudi kot gospodarski cilj, še vedno grešimo pri ostankih tako težko obnovljivih, bogatih, rastišču primernih in lepih gozdov. Vedno znova se dogaja, da je treba osušiti zadnji jelšev gozd, da bi ga spremenili v čisti smrekov sesto, ki nima prihodnosti, da enaka usoda zadene tudi gozdove jesena in javorja na bazaltnih tleh in tako propade tudi vse talno rastje... in da iz obilja organsko pogojenih talnih in gozdnih tipov polnimo zbirni gozdni tip 'borov in smrekov gozd'!«

Že pred sto leti: nazaj k naravnim gozdovom!

Rebel in von Vietinghoff-Riesch sta svoje predstave o gozdarstvu kot varstvu narave oprla na gozdnogojitvene zamisli, o katerih gozdarstvo razpravlja že od konca 19. stoletja.

L. 1886 je Münchenski profesor gojenja gozdov Karl Gayer objavil svojo knjigo »Mešani gozd, kako ga osnujemo in negujemo, s posebnim ozirom na gospodarjenje v šopih in skupinah«. Z njo je nenavadno močno poživil razpravljanja v gozdarskih krogih. Gayer ocenjuje uspešnost gojenja gozdov v 19. stoletju in o njegovih posledicah – o nezadovoljivem stanju gozda.

Na začetku 19. stoletja so bili nemški gozdovi v obupnem stanju. Izropani so bili zaradi vedno večjih potreb po lesu takratnega naglo povečujočega se prebivalstva – za soline, rudnike, ladjedelništvo. Onemogočeno je bilo tudi pomlajevanje gozda, ker je plemstvo gojilo preveč jelenjadi, ker se je v gozdu pasla živina. Od tridesetletne vojne naprej so redno grabili listnato in iglasto steljo v gozdu, ki so jo rabili za

nastiljanje živini. Gozdna tla so bila zato ponekod tako osiromašena, da je bil gozd degradiran tudi do pritlikave rasti. Na začetku urejenega gozdarstva je bilo potrebno najprej pogozditi ogromne površine resišč, predvsem v severnonemški nižini, poleg tega razne goličave, siromašne gozdne pašnike in opustošene ostanke gozdov. Na degradiranih tleh in zaradi ostrega podnebja golih površin se je to posrečilo z najmanj zahtevnimi vrstami, tj. s smrekjo in borom. Taki nasadi niso bili nekaj novega, saj je nürnbergski patricij Peter Stromer že l. 1368 začel pogozdovati v izropanem nürnbergskem državnem gozdu, da bi tako prihodnjim rodovom prihranil pomanjkanje lesa.

Na nepreglednih površinah so kmalu rasli enodobni, predvsem čisti iglasti nasadi. Gozdar je na golih površinah uporabil poljedelski način gospodarjenja z gozdom: s semenom in sadikami je zasnavljal nov gozd, ki so ga kot žitno polje vsega naenkrat poželi, ko je dosegel »sečno zrelost«. Na pospravljeni goli površini so nato zasadili naslednjo generacijo dreves.

»Gozd postaja drevesni nasad. Na obširnih površinah izginjajo prvotni mešani gozdovi in namesto njih se pojavljajo enodobne čiste monokulture. Poseki se vrstijo drug za drugim. Viharji in gozdni škodljivci začinjajo s svojim delovanjem. Slišati je o katastrofah, ki ne prizanašajo novemu gozdu (DANNECKER 1950).

V Gayerjevih časih sta se že dve tretjini nemškega gozda spremenili v iglaste nasade, tri četrtine vseh gozdov so predstavljali čisti sestoji. Vedno pogostejše katastrofe v enodobnem gozdu, ki je skrajna umetna tvorba brez primerljivosti s stanjem v naravi, so povzročile, da je postajal klic »nazaj k naravi« vedno glasnejši.

Novo v Gayerjevih naukih ni bila zahteva po mešanem gozdu. Glede tega so bili takratni strokovnjaki enotni. »Mešani ali čisti gozd, razpravo o tem je končala vsaka nemška gozdna direkcija,« je pripomnil Rebel.

Novo in senzacionalno pri Gayerju je bilo spoznanje, da se je treba vrniti k tistemu načinu izrabe gozda, ki je veljal za preživetega, ko je nemško gozdarstvo z enodobnim gozdom in njegovim golosečnim obnavljanjem vzbudilo občudovanje po vsem

svetu: k prebiralnemu ali skupinsko-postopnemu gospodarjenju.

Gozdarski klasik Georg Ludwig Hartig (1764–1837) je v svojem učbeniku za gozdarje zapisal: »Prebiralno gospodarjenje poseka vedno najlepša drevesa in pušča slaba«. Z nenadzorovanim posekom, ko so sekali, kadar so pač les potrebovali, so v 17. stoletju gozd tako izropali, da je nazadnje grozilo hudo pomanjkanje lesa. Od takrat se prebiralnega gozda drži sramota izropanega gozda. Gospodarjenje z enodobnimi gozdovi je to nevarnost prebiralnih gozdov premagalo: trajnost donosov lesa je bila zagotovljena, potem ko so površino gospodarske enote razdelili na enake površine ali površine z enakim letnim prirastkom in jih pogosto še dobro zaznamovali s kamnitimi mejniki. Posledica je bil enodobni gozd starostnih razredov, ki je potem dvesto let, kljub viharjem, snegočolomom, lubadarjem vedno zagotavljal stalne, trajne, enakomerne donose ali z eno besedo – trajnost.

Toda sedaj Gayer zahteva: »Vrnitev k sonaravnim oblikam sestojev je za gozdarstvo nujnost...« »Da bi lahko šli po pravi poti, se moramo brez predsodkov držati tistega, kar nam dovolj razločno kaže narava v skupinskem raznodobnem gozdu, učiti se moramo od raznodobnega naravnega gozda.« »Zašli smo z naravne poti. Če jo hočemo spet najti, se moramo vrniti nazaj k prebiralnemu gozdu. Šele od tod pridemo z izpopolnjevanjem te oblike po naravnih zakonih spet na pravo pot.«

Gayer je razvijal metodo t. i. »femelšlaga«, da bi v praksi uveljavil svojo zamisel o šopasto in skupinsko mešanem enodobnem gozdu. V bavarskih državnih gozdovih so metodo uvedli kot obvezni gozdnogojitveni postopek, vendar so bili uspehi zelo skromni.

Pozneje so izumili celo množico gozdnogojitvenih postopkov, ki so izhajali iz Gayerjeve zamisli in so se hoteli izogniti slabim stranem t. i. »femelšlaga«. Začelo se je s »senčno robno sečnjo, ki jo je izumil gozdarski znanstvenik in poznejši direktor württemberške uprave Christoph Wagner, nadaljevalo pa do robnega »femelšlaga« in kombiniranega postopka, ki je še danes v rabi v bavarskih državnih gozdovih.

Vendar so bili vsi ti »sonaravni« načini obnavljanja gozda le različice pri reševanju kvadrature gozdarskega kroga. Po eni strani so se hoteli izogniti pogubnim posledicam enodobnega in golosečnega gozda, po drugi pa so se še vedno oklepali umetne tvorbe enodobnega gozda in starostnih razredov.

Gibanje za »trajni gozd«

Čisto drugače si je Gayerjeve zamisli razlagal Alfred Möller, profesor za gojenje gozdov na gozdarski akademiji v Eberswaldu. Njegova »zamisel o trajnem gozdu« se opira na Gayerjeve misli – kot v tehle navedkih: »Iz narave gozda moramo spoznati zahtevo in zakonitost stalnosti in stroge kontinuitete.« »V harmoniji vseh v gozdu delujočih sil je skrivnost produkcije.« Drugače kot pri vseh dosedanjih gozdnogojitvenih postopkih, ki so se ukvarjali predvsem s pomlajevanjem gozda, Möller močno poudarja nego gozda. Zahteva »gospodarjenje z visokimi lesnimi zalogami in prirastki«. »Trajni gozd sploh ne pozna pojma pomlajevanje« (MÖLLER 1922). Möller je postavil naslednje zahteve, ki jih je povzel iz načina gospodarjenja gozdnega posestnika von Kalitscha v Bärenthorna:

- ravnotežje vseh sestavnih delov gozda,
- zdravje in aktivnost tal,
- mešanost gozda,
- raznodobnost,
- lesna zalog, ki vedno in povsod ustrezajo zahtevam po vrednostni proizvodnji (obstajati morajo drevesa, ki prevzemajo vlogo posekanih dreves).

Zaradi Möllerja je postal gozd v Bärenthornu znan po vsem svetu. Gibanje za trajni gozd, ki se je začelo z Möllerjem, se je kasneje moralo razvijati brez njega, saj je ta kmalu umrl.

Zamisel o trajnem gozdu je v dvajsetih in tridesetih letih povzročila velike spore v strokovni literaturi. Möllerjevi posnemovalci pojma niso znali jasno določiti. Krutzsch in Weck (1935) sta namesto obrabljene izraza »trajni gozd« (Dauerwald) uporabila

oznako »sonaravni gospodarski gozd« (naturgemässer Wirtschaftswald).

»Sonaravne« rešitve problema

Očitno grobo nasprotje med slabim stanjem naših gozdov in med visokimi pričakovani družbe sili državne gozdne uprave k ukrepanju.

Že več let si na splošno spet prizadevamo za sonaravnost. Najpomembnejše merilo je pri tem delež drevesnih vrst iz ustrezne naravne gozdne združbe, kar v glavnem pomeni večji delež listavcev (BURSCHEL 1987, WEIDENBACH 1984, EDER 1986, SEITSCHKE 1988).

Več listavcev v mešanih sestojih, po možnosti naj se ti naravno pomlajujejo (višje obhodnje) – take cilje varstvo narave gotovo z veseljem pozdravlja. Toda v ZR Nemčiji še ni odločilnega preobrata k sonaravnejšim oblikam gozda, za kar si prizadevamo že od Gayerjevih časov in ki naj bi segale tja do »trajnega gozda« in prebiranja.

»Strah zbujajoče je, da Gayer za večino gozdarjev očitno sploh nikoli ni živel. Postavili so mu sicer spomenik iz kamna in bron, toda njegovih zamisli in teorij niso razvijali in uvajali v prakso. Gozda niso rešili prislilnega jopiča – pospravljanja gozda ob koncu obhodnje – kar duši naravne proizvodne moči v gospodarskem gozdu. Tega edinega dostojnega spomenika Gayerju niso postavili« je l. 1937 ugotavljal Ammon, znameniti švicarski izvedenec za prebiralni gozd.

Torej do preobrata ni prišlo. Vrnitev k sonaravnejšim gozdovom, kot je npr. prebiralni gozd, se ni posrečila. Danes »sonaravni« smeri ustreza Gayerjeva predstava o mešanem gozdu, ki je seveda izpopolnjena z novimi spoznanji o rastiščih in zanje primernih drevesnih vrstah. Pri tem si pomagajo, kolikor si pač morejo, s sonaravnim načinom pomlajevanja – z robno ali zastorno sečnjo. Toda pri tem se krčevito držijo domnevno nepogrešljive dediščine velikih gozdarskih časov preteklih stoletij, kot je načelo enodobnosti in dobrih razredov, obhodenj in vsega, kar spada zraven. Po preteku obhodnje sestoj bolj ali manj hitro pospravijo, pri tem pa radi še pohitijo.

Drevesa, ki so jih izdoble žolne, kot kazalec za sodobno trajnost gospodarjenja?

Enodobni gozd je že od vsega začetka urejen tako, da zagotavlja trajnost donosov. Toda danes je načelo trajnosti mnogo širše, tako da obsega trajnost, stalnost in enakomernost družbenih, gospodarskih, krajinskih in drugih koristi gozda (SEITSCHKE 1988). Tem zahtevam enodobni gozd ne more več popolnoma ustrezati. Tako načrti vlog gozda za gozdove s posebnim namenom, kot so gozdovi za zaščito proti plazovom ali močno obiskani rekreacijski gozdovi, najraje predpisujejo raznodobne, po možnosti prebiralne strukture, ki naj bi vodile k t.i. trajnem gozdu.

Tudi varstvo narave zaradi nege biotopov in ohranitve vrst podpira trajni gozd. Naj spet navedem primer za gozd značilne črne žolne: ta za izdalavo svojih velikih duplin za gnezdenje potrebuje bukke, stare najmanj sto let. V enodobnem gozdu vsi sestoji, stari manj kot sto let, ne pridejo v poštev kot biotop za žolno. Če bukke sestoj posekamo pri 120 ali 140 letih njihove starosti, je za gnezdenje žolne in številnih vrst, ki uporabljajo žolnino duplo, neprimernih 5/6 oziroma 5/7 vseh enodobnih bukovih sestojev!

Po zaslugi varstva narave se je v državnih gozdovih dežele Hessen uveljavil »program otokov starega gozda«, ki je zelo nezadovoljliva rešitev. Nekaj neznatnih otokov starega gozda v morju za rejo jelenov primernih enodobnih gozdov je le nekakšno popuščanje gozdarski nesposobnosti, ki varstva narave ne zmore vključiti v svoje delo. V prebiralnem oziroma trajnem gozdu je vsa gozdna površina hkrati tudi biotop za črno žolno.

Gozdarstvo v skladu z naravo

Drugače kot v Nemčiji so Gayerjeve zamisli medtem temeljito in »sonaravno« spremenile podobo gozda v dveh evropskih deželah. Švica je po zakonski prepovedi golosekov zaradi okrepitve varovalnih gozdov 1876 navdušeno sprejela Gayerjeve zamisli. Tam so razvili t.i. švicarski »femelšlag«, poleg tega je velikopotezno zaživela zamisel o prebiralnem gozdu. Arnold Engler, profesor za gojenje gozdov v Zürichu,

je prepričano in učinkovito zagovarjal Gayerjeve ideje in je v 26 letih dela na univerzi celo generacijo švicarskih gozdarjev pridobil in navdušil za sonaravno gospodarstvo. Biolley je s svojo kontrolno metodo (1920) zavrnil kritike, ki prebiralnemu gospodarstvu očitajo, da ne omogoča urejene izrabe gozda in da pomeni nevarnost za trajnost gospodarjenja. Profesor Hans Leibundgut, najpomembnejši švicarski učitelj gojenja gozdov, meni, da lahko s postopki prebiralnega in skupinsko-postopnega gospodarstva vse srednjeevropske gozdove napravimo bolj naravne.

Drugi primer, ki danes vzbuja občudovanje daleč po svetu, je gospodarjenje v skladu z naravo v jugoslovanski republiki Sloveniji. Tu je bil po vojni golosek kot način gospodarjenja z gozdom z zakonom prepovedan. Podobno kot v Švici je nadaljnji razvoj oblikovala izstopajoča osebnost: profesor Dušan Mlinšek, ki na univerzi v Ljubljani že več kot 25 let gozdarskemu naraščanju posreduje načela sonaravnega gospodarjenja.

Vožnja čez Korensko sedlo že laiku pokaže očitno razliko med enodobnimi drevesnimi nasadi in med trajnim gozdom, gospodarjenim po prebiralnem načinu: na avstrijski strani vidimo surove goloseke od dna doline do gozdne meje, enodobne kulture in v glavnem smreko. Na drugi strani državne meje: sklenjena gozdna odeja, stari gozdovi z mogočnimi drevesi vseh rastišču primernih vrst, visoke lesne zaloge, pomlajevanje, ki se polagoma pojavlja pod zaščito starih sestojev in v katerem so dovolj dobro zastopane vse domače drevesne vrste.

V ZR Nemčiji najdemo le nekaj majhnih ostankov gozdnih površin, na katerih se je obdržalo izročilo prebiranja. To so predvsem kmečki gozdovi na robu Alp, v Schwarzwald in v Bavarskem gozdu. Vendar imamo med gozdnimi posestniki skupino, ki si dosledno prizadeva za ohranitev Gayerjeve in Möllerjeve dediščine in za uveljavitev sonaravne oblike gozda in načela prebiranja.

Delovna skupnost Sonaravno gozdarstvo

Kljub nesrečnemu razvoju v tridesetih in štiridesetih letih Möllerjeva očarajoča misel

ni mrtva. L. 1950 je 21 uglednih gozdarskih znanstvenikov in praktikov ustanovilo delovno skupnost Sonaravno gozdarstvo.

Skupnost je bila ustanovljena zaradi skrbi, da bi bila zaradi izvedenih pogozdovnih del na golosekih, ki so nastali kot posledica vojne, oslabiljena nega ostalega gozda. Takrat je bilo namreč 5 % vse gozdne površine v ZR Nemčiji posekano na golo.

Razglas ob ustanovitvi te skupnosti temelji na naslednjih predpostavkah:

- gozd moramo razumeti predvsem z biološkega vidika, šele nato s tehničnega,
- odločno zavračanje gozda dobrih starostnih razredov,
- vrnitev k pragozdu ni možna,
- okoljetvorne koristi gozda in vidiki nege krajine presegajo ozke gospodarske vidike,
- trajnost donosov lesa ne moremo več zagotavljati z nadzorom površin, ampak s preverjanjem lesne zaloge in prirastka,
- ta načela je treba uresničiti v zglednih gozdnih obratih.

Ta razglas je ob ustanovitvi sprožil izredno hudo potemiko v gozdarski literaturi. Večina državnih gozdnih uprav je sonaravno miselnost odločno odklanjala.

Utrjeni od brezplodnih razpravljanj so se člani skupine umaknili v svoje gozdove in tam z vzornimi gozdnimi obrati nemoteno uresničevali in razvijali svoje zamisli. Na vsakoletnih delovnih sestankih so izsledke praktičnega dela kritično preverjali in govorili o nadaljnjem razvoju.

Na pomen sonaravnega gospodarjenja kot sodobnega in odgovornega načina ravnanja z gozdom je postalo pozorno ekološko gibanje. L. 1976 so ob veliki prireditvi v Lohru na Maini sklenili novo zvezo med »sonaravnimi« – Naravovarstveno zvezo Bavarske, skupino Ekologija in Skupnostjo za varovanje nemškega gozda. Od takrat so vse pogostejše pobude zvez za varstvo narave – iz publicističnega in političnega prostora – naj bi sonaravno miselnost uveljavili v gozdovih v javni lastnini. Gozdarska mladina ima sonaravne gozdne obrate za zgled pri njihovem prihodnjem poklicnem delu.

Profesorja za gojenje gozdov, Burschel in Huss (1987), ugotavljata: »Čeprav se je

sonaravno gospodarjenje uveljavilo le na neznatnem delu gozdarske površine, je njegov pomen zelo velik.«

Delovno skupnost Sonaravno gozdarstvo je bila vedno naklonjena idejam in organizaciji varstva narave. Bavarska deželna skupnost je varstvo biotopov in vrst sprejemala med svoje naloge celo s statutom.

Kaj nas odvrča od sonaravnejšega gojenja gozdov?

Kaj danes odvrča uprave naših javnih gozdov, da bi prišle do podobnih ugotovitev kot pristaši sonaravnosti? Gayerjeve zamisli so znane že sto let in medtem smo dobili dovolj izkušenj z različnimi napakami in strupotmi. Nikoli ni bil čas za gozdnogojitveni preobrat tako ugoden, kot danes. Družba si želi zdravih, stabilnih in mešanih večnamenskih gozdov in naši gozdni zakoni to celo predpisujejo. To je popolna novost, kajti če je v Gayerjevih časih državljani iskali v gozdu del, steljo, gozdno pašo, zemljišče za poselitve ali pa vsaj gobe in jagode, se je država zanimala predvsem za denarne dohodke. V današnjem času ekološkega vprašanja bi moralo uspeti tisto, kar je bilo v Gayerjevem času socialnega vprašanja utopija.

Tudi tehnični predpogoji so danes boljši kot kdajkoli: nikoli prej gozdovi niso bili tako odprti s cestami, vlakami različnih vrst, žičnimi linijami. Še nikoli ni bila tehnika podiranja in spravila tako visoko razvita. Za danes je samo po sebi umevno, da lastnik sam spravljiva les iz gozda, toda v Gayerjevih časih so to počeli lesni trgovci. Tudi gozdni delavci so tako dobro izobraženi, opremljeni, plačani in socialno zavarovani kot še nikoli.

Ena izmed objektivnih ovir je dramatično poslabšan kadrovski položaj gozdnih uprav. Dunajski profesor gojenja gozdov Hannes Mayer (1980) za skupinsko-postopno gospodarjenje postavlja naslednje kadrovske zahteve: akademsko izobraženi gozdar na 1000 do 2000 ha gozda, gozdarski tehnik na 300 do 500 ha gozda. Po reformah v začetku sedemdesetih let nobena državna gozdna uprava v ZR Nemčiji ne ustreza tem zahtevam. »Gozdarska znanost je predvsem gojenje gozdov in gojenje gozdov zahteva veliko ročnega dela v posa-

meznih sestojih. Trenutno ni tako pomembno, da imamo več znanosti, ampak da lahko opravimo več ročnega dela,« je dobro označil položaj Münchenski profesor gojenja gozdov Peter Burschel (1987).

Gojitev divjadi onemogoča gojenje gozdov

Glavna ovira za napredek gozdnogojitvenih prizadevanj je bil v tem stoletju in je še vedno lov. Ko so razpravljali o trajnem gozdu in je ravno dve leti že veljal usodni rajhovski lovski zakon, je gozdarski profesor Konrad Rubner (1936) zapisal: »Najbolj boleč izmed vseh problemov je problem škode zaradi divjadi... Smrad in jelenjad tako pustošita naše kulturne gozdove z objedanjem, drgnjenjem in lupljenjem, da si marsikje resno zastavljamo vprašanje, ali je gospodarjenje z gozdom sploh še mogoče. V današnjih razmerah v revirjih s preštevilno divjadjo ta najbolj ogroža razvoj gozda k večjim lesnim zalogam in pomlajevanju na majhnih površinah.«

Do danes se ni nič spremenilo, le parkljava divjadi in škode, ki jo ta povzroča je več kot v vzvišenih lovskih časih tretjega rajha.

Toda nekaj se je le spremenilo: danes je širša javnost bolj seznanjena s problematiko. Umiranje gozdov zaradi onesnaženega zraka je usmerilo pogled tudi k umiranju gozdov zaradi objedanja divjadi. Lov je v defenzivi.

Gozdarji so pred veliko odločitvijo ali naj se pridružijo naravovarstvenim skupinam družb in se tako zavzemajo tudi za gozd in za svojo poklicno dolžnost ali pa naj v zgrešeni zgodovinski povezanosti z večno včerajšnjimi lovskimi organizacijami še naprej sklepajo kompromise, ki so bili vedno v škodo gozda. Ta odločitev veliko zahteva od gozdarjev, kajti današnja lovstva in lovskogojitvena ideologija, zaradi katere gozd toliko trpi, je v bistvu gozdarska ideologija prejšnjega stoletja.

Od takega »izročila« gozd ne more imeti prav nobene koristi več. Vedno nujnejši postaja duhovno-moralni preobrat.

Že stoletja vladajo v naših gozdovih neznosne, protizakonite razmere. Zaradi divjadi brez ograje ne moremo pomlajevati niti glavnih drevesnih vrst, kot je hrast na Frankovskem ali jelka v gorskih gozdovih.

O tem je dokazov več kot dovolj. Upravam javnih gozdov moramo postaviti ostra merila: čemu naj služijo državni lovski revirji, če v njih ni omogočeno zakonsko predpisano uravnavanje števila parkljaste divjadi? Tudi tu je potrebna nova usmeritev gozdarjev. Predolgo so bile državne gozdne uprave vzor za ideologijo gojitve parkljaste divjadi, ki je konec koncev zelo pogubna. Kdor je s svojim loviščem mejil na državne gozdove, temu je bil zagotovljen stalen dotok skoraj neizčrpnih zalog parkljaste divjadi v državnih gozdovih.

Državna lovišča: od gojitve parkljaste divjadi do varstva živalskega sveta v gozdu

Državni gozdovi naj ne bodo vzorni samo zaradi sonaravnega gozdarstva, ampak tudi po sodobnem razumevanju lovstva. Sodobne predstave o ciljih varstva narave in varstva živali lahko tukaj takoj uresničujemo, ne da bi čakali na spremembo zakonodaje. Lov v državnih revirjih kot službeno dolžnost gozdarjev bi lahko zmanjšali na najnujnejše uravnavanje parkljaste divjadi. Lahko bi se izognili običajnim pubertetniškim indijanskim igraricam in s tem povezanemu kultu trofeje, ki razkrajajo moralo. Tukaj, kjer niso prizadeta lovska hotenja zasebnih gozdnih posestnikov, lahko varstvo narave zahteva, da so prav tako kot »neopredeljene« vrste – zajec, velika divja raca, grivar, zaščitene tudi plenilske vrste. Danes vemo, da kragulj ne potrebuje prav nikakršnega uravnavanja populacije, prav tako kot lisica ali kuna ne. Morilske pasti, ki brez razlike ubijajo tako zaščitene kot lovne živali, bi morale biti v vsakem primeru takoj prepovedane v državnih loviščih, če se zakonodajalec ne more odločiti za njihovo splošno prepoved.

Tudi nesmiselno streljaštvo, ki iztreblja šojo, je preživelo. Že pred več kot petdesetimi leti je znameniti zdravnik in gojitelj gozdov August Bier hvalil šojo kot ptičjo vrsto, ki gradi gozd, ker sistematično potika želode in tako največ prispeva k naravnemu pomlajevanju hrasta, drevesne vrste z velikim in težkim semenom. Toda prav do sedaj je večina gozdnih posestnikov in gozdarjev rada nasedala gonji uradnih zastopnikov varstva ptic, ki so ubogo šojo

brez dokazov dolžili najbolj sramotnih početij.

Danes v državnih loviščih še streljajo ogrožene živalske vrste z rdeče liste, kar je hudo neodgovorno. Na Bavarskem streljajo velikega kljunača in še kakšno bavarsko posebnost, celo kragulja in kanjo. V bavarskih gozdnih obratih na avstrijski strani, neposredno ob meji narodnega parka Berchtesgaden, smejo streljati celo divjega petelina in ruševca, ker salzbursko lovsko pravo to še dopušča! Kot bavarski zakon o varstvu narave na splošno zahteva za prostoživeče živali, bi morali vsaj v državnih loviščih spet naseliti iztrebljeno domačo lovno divjad, če je to le možno kot npr. risa in divjo mačko.

Če bi se dosledno omejili na vzorno uravnavanje parkljaste divjadi in na sodobno varstvo vrst, ne bi bilo več nobene potrebe po tem, da bi državna lovišča dajali v najem ali še vodili trofej željne lovske goste v režijska lovišča. Nemški gozdarji naj bi se že enkrat rešili nesrečne zgodovinske dediščine, to je usodne vloge dvojnikov. Po eni strani so lovci, ki se ukvarjajo z lesom, po drugi pa gozdarji, ki gojijo jelenjad. Iz tega bi že enkrat lahko prerasli v skrbnike gozda, nenadomestljivega narodnega bogastva z vsemi njegovimi lovni in nelovnimi živalmi. Švicarskim in slovenskim gozdarjem, ki gotovo niso slabi, se po uradni dolžnosti sploh ni treba ukvarjati z lovom.

Ko bo v državnih gozdovih število srnjadi, jelenjadi, gamsov znosno, potem ne bo nobene tehtne stvarne ovire več za konec golosečnega gospodarjenja in s prebralnimi gospodarjenjem lahko začnemo vsaj v javnih vzornih gozdovih in se tako napotimo po poti sonaravnih oblik gozda. Morda so nas k temu že prisilili gospodarski razlogi. Tako gospodarstvo bi gotovo pomenilo tudi eno izmed uporabnih oblik varstva narave.

Majhna nemška zvezna dežela Saarland je l. 1988 prepovedala goloseke v javnih gozdovih in vpeljala sonaravnejše načine gospodarjenja kot obvezne.

Za konec nekaj razveseljivega

Gozdne uprave so že zdavnaj spoznale, da je gozd, ki jim je zaupan sredi uničenega okolja, postal rešilna Noetova barka. Nale-

timo na razveseljive primere, ki pričajo, kako resno se gozdarji lotevajo varstva narave. Naravni gozdni rezervati, ki jih je že l. 1934 zahteval gozdar Hesmer, na Bavarskem obsegajo več kot 4000 ha in varujejo dragocene ostanke naravnih gozdov pred človekovimi posegi. Ohranjena so močvirja in oblikujejo se nova. Drevesa z duplinami in šope dreves skrbno hranijo. Za redke grmovne in drevesne vrste, kot so skorš, brek, divja hruška, ali različne divje vrtnice imajo posebne programe za varstvo in gojitev. Mehke listavce spet uvažajo kot biotop za žuželke, in to ne samo na robovih poti. Gozdarsko varstvo ptic prerašča enostransko gojitev »delovnih ptic« v nastavljenih valilnicah, in se zanima tudi za žolne, ptice roparice in duplarje. Pojavljajo se prvi obrisi realistične strategije mrtvega lesa: štrclji in ostanke zaradi viharjev in snega zlomljenih dreves ostajajo naravi, prav tako tudi drevesa, primerna za žolne, drevesa, ki jih je zadela strela, nagrite sušice itn. Počasi se prebija spoznanje, da gozdnih živali ne moti samo vedno večja

reka obiskovalcev, ampak da lahko tudi podiranje in spravilo lesa povzročata hude motnje. Toda s primernim znanjem se lahko tem motnjam v veliki meri izognemo, tako da se pri razporejanju teh del v času in prostoru čim bolj oziramo na naravo. (Kako obzirni smo do sedaj morali biti do jelenov v času ruka, pred njim in po njem!). Hudo skromna je zahteva, naj maja in junija, ko je ves gozd ena sama otroška soba, opustimo moteče in uničujoče posege v mladovju.

Nobena gozdna uprava, ki nekaj da nase, ni zamudila z razvojem posebnih programov za ekološko tako pomembne gozdne robove.

V deželi Hessen so gozdni rob in travnik v gozdu proglasili za »biotop l. 1989«. Vse lepo in prav, toda sedaj se moramo posvetiti tudi samim gospodarskim gozdom, da bomo uresničili tisto, kar je svetnik Rebel zahteval že pred šestdesetimi leti: gojenje gozdov kot varstvo narave.

Oxf.: 232.31

Smrekovega semena bo dovolj

Jani BELE*

1. UVOD

Za navadno smreko, *Picea abies* Karst., je značilno, da obrodi vsakih 4–7 let. Pri nas je na celotnem območju Slovenije zadnjič polno obrodila leta 1980. O polnem obrodu govorimo tedaj, ko v sestojih semeni nadvladajoče in vladajoče drevje, pri prerezu storžev pa je najti vsaj 70 % polnih semen. Pozneje so se pojavili polni obrodi le na posameznih območjih, kot npr. leta 1982 v poključkih gozdovih in leta 1985 na območju Loškega potoka ter obronkih Pohorja. Jeseni leta 1988 pa je smreka spet

polno obrodila po vsej Sloveniji, in to v višinah nad 800 metrov, medtem ko je v nižjih legah slabo obrodila (delno so obrodila posamezna drevesa, v sestojih pa le nadvladajoča). Zaradi potrebe po semenu iz kvalitetnih sestojev so na pobudo delovne organizacije Semesadike iz Mengša in pododbora za drevesničarstvo in semenarstvo pri Splošnem združenju gozdarstva Slovenije slovenska gozdna gospodarstva organizirala obiranje storžev v svojih semenskih sestojih.

2. KRAJ OBIRANJA STORŽEV

Storž se je obiralo v semenskih sestojih. Seznam stalnih semenskih sestojev je bil

* J. B., dipl. ing. gozd., Semesadike Mengše, 61234 Mengše, Prešernova 35, YU